

KŐSZEG

VÁROSTÖRTÉNETI ATLASZ

■ Kiss Gábor

Kőszeg. Írta és összeállította: Bariska István. (B. Benkhard Lilla, Ivicsics Péter, Mentényi Klára, Söptei Imre és Szilágyi Magdolna közreműködésével) Bp., 2018. (Magyar Várostörténeti Atlasz; 6.)

Jeles nap lehetett a kőszegi polgárok életében 2019. szeptember 23., hiszen ezen a napon mutatták be a Zwinger előadótermében Kőszeg frissen megjelent várostörténeti atlaszát. Ezzel a település csatlakozott ahhoz a 18 országhoz tartozó, több mint 530 várost számláló európai közösséghez akik már rendelkeznek ilyen, lakóhelyük múltját térképek sorával bemutató kiadvánnyal.

A „város” ugyanis – ahogyan azt Roman Czaja (1960–), a Nemzetközi Várostörténeti Bizottság elnöke, a toruói Nicolaus Kopernikus Egyetem professzora megfogalmazta – az európai kulturális közösség lényegét meghatározó egyik történeti jelenség. Ám ez a fontos jelenség – tegyük hozzá nyomban – minden egyes esetben más és más megjelenési formát ölt. Minden egyes városnak ugyanis megvan a maga földrajzi helye, csak reá jellemző városképe és története. Így tehát abban az esetben, ha magát a „várost”, mint települési jelen-

séget vizsgáljuk, az összehasonlító kutatásokra is rendkívül nagy szükség van!

Mindezt idejekorán felismerve a Nemzetközi Várostörténeti Bizottság (Commission Internationale pour l'histoire des Villes) már 1955-től szorgalmazta egységes szempontú európai városatlaszok kiadását. Oxfordi közgyűlésén, 1968-ban, meg is adta a pontos irányelveket, amelyeket azután később, 1995-ben a műnsteri összejövetelel kibővített. Egyértelmű célja ezzel az volt, hogy összehangolja az összehasonlító várostörténeti kutatásokat és ahhoz forrásokat is szolgáltatasson. Nem lényegtelen az sem, hogy ez a nemzeteken átívelő projekt a történetek azóta leghosszabb ideje tartó és legnagyobb területre kiterjedő közös vállalkozása! Józan ésszel gondolkodva tehát, nekünk sem érdemes kimaradni belőle.

A magyarországi várostörténeti atlaszok elkészítését Szűcs Jenő (1928–1988) történész, egyetemi tanár már 1966-ban sürgette, ám e nemzetközi kezdeményezéshez a hazai kutatás csak 2004-ben csatlakozott, Kubinyi András (1929–2007) történész, akadémikus irányításával. Ekkor OTKA-támogatással sikerült beindítani a munkaprogramot. Az Európai Városok

Történelmi Atlasza kutatási program keretében már hat magyarországi város (Sopron, Sátoraljaújhely, Szeged, Buda I-II., Kecskemét, Kőszeg) atlasza látott napvilágot. A Magyar Várostartörténeti Atlasz sorozat célja természetesen megegyezik a nemzetköziével, vagyis hogy történeti és szerkesztett térképek, valamint a hozzájuk kapcsolódó tanulmányok és bő adattár segítségével átfogó képet adjon a kiválasztott városias település térszerkezetéről, utcahálózatáról, főbb középületeinek és közterületeinek elhelyezkedéséről, mind ezen jellemzők időbeli változásairól. Egy szóval azonos elvek szerint mutassa be az egyes magyar városok térbeli fejlődését.

Az elkészült kötetekből kettő a Nyugat-Dunántúlt érinti, hiszen a Magyar Várostartörténeti Atlasz sorozat első száma Sopront, a most megjelent darabja pedig Kőszeget tárgyalja. Mindkettő Burgenland tekintetében is rendkívüli fontosságú, hiszen például középkori tekintetben kiválóan egészíti ki és illusztrálja az Urkundenbuch-ban felsorakoztatott írott forrásanyagot. E két város esetén pedig ehhez értelmezést és jó térképi eligazítást is ad.

Lapozzunk bele e nagyméretű, impozáns, kétnyelvű (magyar és angol), Karl Schubert 1808-as Kőszeg látképével díszített műbe – amit Kőszegen vehettünk először kézbe! A kiadvány, címének megfelelően elsősorban térképek gyűjteménye. A 64 térrajz három csoportba sorolható, amelyek közül az első a város történetén végigvezető térképek sora. A kiindulópont ebben az esetben – már csak a pontosság és az adatgazdagság okán is – az 1857-es kataszteri felmérés alapján szerkesztett alaptérkép, amelyet a katonai felmérések ide vonatkozó, a települést és környékét ábrázoló részletei, majd a település 750 éves topográfiai fejlődését kilenc periódusban bemutató alaprajzok

sora követ. Ezeket egészítik ki a legfontosabb kőszegi várostérképek, Kogutowicz Manó (1851–1908) 1898-as munkájától egy 2010-ben készült légi felvételig. A következő csoport darabjait azok a legújabb kutatások alapján összeállított tematikus térképek alkotják, amelyek a város társadalmi és gazdasági megoszlását, intézményeinek elhelyezkedését tárják elénk, a 17-től egészen a 20. századig. A mappába gyűjtött sorozatot a legnagyobb forrásértékkel bíró térképek és látképek reprodukciói zárják.

Az atlaszhoz tartozó, bőven illusztrált kísérőfüzet első részében tíz fejezetre osztva mutatja be Kőszeg város történeti helyrajzát, annak 13. századi megalapításától fogva. Végigtekint a település korszakain, nemcsak a belterületet, hanem a külterületet is vizsgálva. (Ennek részletes bemutatásától természetesen itt most el kell tekintenünk!) A főszövegben előadottakat a füzet második részében – a várostörténeti atlaszok kötelező beosztását követve – egy 24 egységre tagolt történeti-topográfiai adattár egészíti ki, mind Kőszegre, mind Kőszegfalvára, mind pedig a kőszegi uradalomra vonatkozóan, amely a település névadásától kezdve egészen a vízimalmok kérdéséig szinte mindennel foglalkozik. Végezetül a munka során felhasznált történeti forrásokról és irodalomról a bibliográfia ad számunkra tájékoztatást.

Az előttünk fekvő munka oroszlánrésze Bariska István életműdíjas nyugalmazott kőszegi főlevéltárosra – a város díszpolgárára – hárult, aki 2010-ben egyedül és pénz nélkül vágott bele a hatalmas munkába. (A szerződéskor számára felajánlott busás honorárium jellemző az akkori és a mai állapotokra, a történeti kutatások elismert társadalmi megbecsültségére: 0, azaz nulla forint!) Ez az eset ismét csak bizonyítja azt az örök igazságot, hogy az igazi érték nem

mérhető pénzben... A megírásra vállalkozó Bariska István nem is támaszkodhatott másra, mint saját magára és az általa egy élet során (1970-től szolgált a kőszegi levéltárban) összegyűjtött adatokra, hiszen átfogó, modern városmonográfia Kőszegről máig nem áll rendelkezésre.

A feladat nagysága azonban még az ő rendkívüli erejét és kitartását is meghaladni látszott. Így végül 2013-ban – amikor már a belátható időn belüli teljesíthetőség kételye is felmerült benne – sor került a szerzői „csapat” felállítására. A kőszegi műemléki topográfián akkor már évtizedek óta dolgozó kollégái siettek segítségére (B. Benkhard Lilla, Ivicsics Péter, Mentényi Klára), akik a kiadványhoz saját kutatásaik alapján megtervezték a városfejlődést bemutató térképeket. Hozzájuk csatlakozott még Söptei Imre, a kőszegi levéltár vezetője az 1725-ös hadiadó-kiosztási térkép összeállításával, továbbá a kép és szövegszerkesztés munkáját felvállaló és az angol fordításban közreműködő Szilágyi Magdolna a Magyar Várostarténeti Atlasz sorozatot kiadó MTA BTK Történettudományi Intézet részéről. A kutatási eredményeket természetesen Bariska István összegezte és formálta egészé.

Az elkészült kőszegi történeti atlasz először vizsgálja teljességében Kőszeg városa és a kőszegi uradalom helyrajzi történetét, a városnak és a városba zárt várnak mint uradalmi központnak a viszonyát. Ugyanez az elsőség mondható el a Kőszeg által alapított falu, Kőszegfalva (Schwabendorf) esetében is.

Bariska István Denis Pétau (Dionysius Petavius) (1583–1652), 17. században alkotó francia jezsuita történész igazságát vallja, miszerint „a történelemnek két szeme van – az idő és a tér”. Ezzel pedig a történeti kronológia mellett a történeti földrajz fontosságát, nélkülözhetetlenségét, azok egyenrangúságát hangsúlyozza. A tér és

az idő egymásra hatásának szemléltetésére hasznos talán néhány kiragadott kőszegi esetet itt is felidézünk.

Erdemes elgondolkodnunk, miképpen hatott például a lakosság vallásának megváltozása magára a térre, azaz miként duplázta meg etnikai alapon a reformáció a külvárosokat és a szőlőhegyeket, tette azokat magyarrá vagy németté. Elmerenghetünk azon is, hogy hogyan befolyásolta egy meg nem épült, eredetileg alagúttal tervezett vasútvonal a település egész további sorsát, vagy hogy egy erőszakosan meghúzott határvonal miként fosztotta meg azt szinte minden, a környező térbe ágyazódó gyökerétől és tette minden tekintetben az első világháború abszolút vesztesévé.

A megjelent munka Kőszeg város történetének legteljesebb összefoglalása. Miként a kötetet bemutató Blazovich László egyetemi tanár, az MTA Várostarténeti Albizottságának elnöke megfogalmazta: valódi *mérföldkő* a város történetírásában. Egy olyan mű – tegyük hozzá – ami azt is megmutatja, hogy milyen gazdag is egy nyugat-magyarországi kisváros történelme!

Igen hasznos dolog, hogy az atlasz digitális formában is minden érdeklődő számára elérhető a Magyar Várostarténeti Atlasz sorozat honlapján: <http://www.varosatlasz.hu/hu/atlaszok>.

Reméljük az elkötelezett szerzők több évnyi kitartó munkája mielőbb követőkre talál majd, és a nyugat-dunántúli régió több városáról hasonló alapossággal összeállított atlasz jelenik majd meg! Végigtanulmányozva a most megjelent kötetet, felmerül a szakemberben a vágy, mennyire jó is lenne összehasonlításul Kőszeg nagy riválisának, Szombathelynek hasonló városatlaszát látni. A jó hír: a majd kétezer éves múlttal rendelkező városban már folyának az atlasz előkészítő munkái!